

ANNA-MARIA PIIROINEN

Aari Surakan runot
ortodoksisen uskonnäkemysten
kuvastajina

Suomen
Ortodoksisen
Pappisseminaarin
Oppilasyhdistys
Karjalankatu 1
70300 Kuopio 30

☎ 971-222 993
☎ KU 5664 69-0

*Kunnioittaakseen lehtori Aari Surakan
seminaarissa jo päättynyttä opetustyötä
pappisseminaarin oppilasyhdistys jul-
kaisee hänen runojaan koskevan, Joen-
suun korkeakoulussa laaditun kirjal-
lisuusesitelmän.*

ANNA-MARIA PIIROINEN

suu ja sen lähi-
taan, varsinkin
"laurainioita"

Aari Surakan runot
ortodoksisen uskonnäkemyksen
kuvastajina

SUOMEN ORTODOKSISEN PAPPISSEMINAARIN OPPILASYHDISTYS

ETTELO

TO	3
ORTODOKSINEN KIRKKO JA TAIDE	3
A. Ikonografian perusteet — ”kunnian taide”	3
B. Kristillisen sanataiteen lähtökohtia; hymnirunoudesta Aari Surakan runoihin	6
III ORTODOKSISUUDEN ILMENTYMIÄ AARI SURAKAN RUNOUEDESSA	6
A. Jumalanpalveluselämä ja kirkkojuhlat	6
B. Kirkolliset tavat	9
1. Esirukoukset vainajien puolesta ja tuohusten käyttö ..	9
2. Suitsutus ja polvistuminen	10
C. Pyhät ihmiset ja heidän ikoniansa kunnioittaminen	11
IV LOPPUTOTEAMUKSIA	13
LÄHDELUETTELO	14
LIITTEET	

I JOHDANTO

Aari Surakka on syntyään joensuulainen ja Joensuu ja sen lähi-tienoot välähtävät silloin tällöin esiin hänen runoistaan, varsinkin kun hän muistelee lapsuutensa ”vadelmantuoksuisia kyyraunioita” tai ”suopursumättäiden suitsutusmaljoja.” Pappisseminaarin suori-tettuaan hän opiskeli ennen sotia Puolassa. Elämäntyönsä hän on tehnyt pappisseminaarin opettajana, viimeiset vuodet rehtorina. Runouden ystäville Aari Surakka on tullut tutuksi neljän runoko-koelmansa välityksellä (Rukouslamppu 1943, Aamukanooni 1950, Jumalan siunaus yksinäisyydessä 1961 ja Yksinkertainen ilo 1974). Runot ovat enimmäkseen lyhyitä tunnelmarunoja, ja kehitys niissä on kulkenut määrämittaisista loppusoinnullisista säkeistä kohti va-paamittaisuutta. Niille on ominaista omalaatuiset metaforat, joissa runoilija lähtee liikkeelle hyvin läheisistä ja tavallisista asioista esim. luonnosta otetuista kuvista. Hän puhuu mielellään kukkien hehku-vista väreistä, puiden silmujen paisumisesta, lumisen maiseman rau-hasta, mutta varsinaisen analogisen ajatussisältönsä runot saavat enimmäkseen ortodoksiasta ja myöhemmissä runoissa yleisesti in-himillisestä kypsymisestä, luopumisajatuksista sekä elämän pienistä tapahtumista, ”yksinkertaisista iloista”, kuten viimeisen runokoko-elman nimikin jo osoittaa.

Tuovi Monola on tehnyt vertailevan tutkielman Aari Surakan — viimeinen runokokoelma ei ollut silloin ilmestynyt — Helvi Hä-mäläisen ja Boris Pasternakin runojen ortodoksisuuden ilmauksis-ta (Ortodoksia 19 s. 109). Tämän tutkielman tarkoituksena on selvittää yksinomaan, miten ortodoksisuus ilmenee Aari Surakan runoudessa ja miten hänen runoutensa pääteemat liittyvät kreik-kalais-ortodoksiseen uskonnonfilosofiaan ja käsityksiin taiteesta. Rajanveto eri teemojen välillä ei ole helppoa. Aiheen käsittelyn kannalta katsoisin kuitenkin keskeisiksi asiakokonaisuuksiksi seu-raavat: jumalanpalveluselämä ja kirkkojuhlat kirkollisen rytmin kuvastajina, kirkolliset tavat ja pyhien ihmisten ja heidän ikonien-sa kunnioittaminen.

II ORTODOKSINEN KIRKKO JA TAIDE

A. Ikonografian perusteet — ”kunnian taide”

Kristillinen taide leimautuu sen mukaan, millainen on sen suhde vanhatestamentilliseen kuvakieltoon ja Kristuksen, Jumalan Pojan,

ihmiseksi tuloon sekä miten se suhtautuu kärsimyksen ja kuoleman voittaneeseen Kristukseen, joka voimassa olevan yleisortodoksisen uskontunnustuksen mukaan ”meni ylös taivaisiin ja istuu Isän oikealla puolella ja on taas kunniaassa tuleva tuomitsemaan eläviä ja kuolleita ja jonka valtakunnalle ei loppua tule.” (Euhologion s. 22).

Vanhatestamentillinen kuvakielto kumoutui Kristuksen inkarnaatiossa. Koska Jumala oli näin tullut kaltaiseksemme keskellemme, Hänen kuvaamisensakin tuli näin Jeesuksen persoonassa mahdolliseksi. (Padalka s. 200). Näin kokonaan uusi taiteenala, ikonografia, on versionut tästä uskonnäkemyksestä (Tarvasaho 1973 s. 15). Hyväksyessään viimeisessä yleisessä kirkolliskokouksessa v. 787 ikonien käytön — paljolti Johannes Damaskolaisen todistusten ansiosta (Surakka v. 1950 s. 11) — kirkko samalla hyväksyi Jumalan kunnian ylistämisen myös näkyvällä tavalla, kuvallisesti ja avoimesti (Kirkinen—Railas s. 42). Ikonissa tavallaan Sana tulee yhä uudestaan lihaksi, aineeksi, ja omalla olemassalollaan se julistaa Jumalan armon runsautta kuvattua pyhää ja meitä kaikkia kohtaan. Pohjimmaltaan ikoni siis on Jumalan armovirtojen ja Jumalan kunnian ylistystä. Mikäli runo on ylistävää rukousta, se on oikeastaan sanallinen ikoni (Monola s. 121). Ensimmäisinä vuosisatoina ja varsinkin vainojen aikana kristittyjen oli tyydyttävä välttämättömissä kuvallisissa ilmauksissaan symbolieleen — kala, riikinkukko, kyyhkynen olivat mm. tällaisia kristillisiä symboleja (Kirkinen—Railas s. 35), vaikka perimätiedon mukaan jo apostoli Luukas olisikin maalannut ensimmäiset ikonit. Bysantin kirkon taidetta H.-E. Bahr nimittää kunnian taiteeksi.

Tyypillisimmillään tämä kunnian taide on Bysantin maailmassa. Siinä ikuisuuden läsnäolo on kaikki kaikessa. Eskatologisen salaisuuden ennakoiminen esiintyy aivan avoimena idän kirkon ikoninäkemyksessä. Teofania, Jumalan ilmestyminen, tulee ikonografian keskeiseksi sisällöksi. (Bahr s. 213—214.)

Näin ortodoksisesta kirkosta jo alun alkaen muodostui ”taideystävällinen”. Siitä osoituksena ovat vieläkin toistatuhatta vuotta vanhat rakennusluomukset ikoneineen, mosaiikkeineen ja freskoineen mm. Konstantinopolissa (nyk. Istanbulissa) ja Pohjois-Italiassa, Ravennassa (Tarvasaho st. 148—149).

B. Kristillisen sanataiteen lähtökohtia; hymnirunoudesta Aari Surakan runoihin

Kristillinen sanataide jatkui ja kehittyi vanhatestamentillisen tradition pohjalta. Koska sana ”ortodoksinen” merkitsee sanatar-kasti kreikasta käännettynä oikein ylistävää (A. P. s. 66), on ikäänkuin luonnostaan selvää, että ortodoksinen taidetunouskin on luonteeltaan ylistävää (A. P. s. 68—69). Nytkin vielä on Suomen ortodoksisessa kirkossa käytössä 200-luvulla syntynyt ehtoohymni, joka on itämaisen ylitsevuotavaa Jumalan Pojan ja Pyhän Kolminaisuuden ylistystä.

Kirjassaan ”Taide ja kristinusko” H.-E. Bahr antaa kauniin tunnustuksen ortodoksisen ylistyksen luonteesta:

Seurakunta, joka antaa vastauksen Jumalalle ylistäen, on kokeva, että Jumalan kunnian ylistäminen on ylipäänsä elämän perimmäinen tarkoitus, (Bahr s. 213—214).

Monen vuosisadan ajan kirkossa hymnografi eli runoilija oli samalla melodos, säveltäjä. Näin teksti ja laulu kuuluivat alun alkaen yhteen. Hymnirunoilijat sävelsivät runoihinsa melodian vanhojen sävelmien pohjalta. Bysanttilaisen kirkkorunouden erikoisen luovaa kautta olivat 400- ja 600-luvut. Tällöin syntyivät uudet hymnimuodot, kontakki-, tropari- ja kanonirunoelmat (-veisut), jotka kuuluvat nykyisinkin osina ortodoksisiin jumalanpalveluksiin (Esim. Sunnuntaivigilia- ja Liturgia-kirjoissa). Kontakki ja tropari kertovat juhlapäivän sisällöstä ja merkityksestä. 600-luku synnytti kanonin, bysanttilaisen hymnirunouden korkeimman saavutuksen. Kanonia on luonnehdittu bysanttilaiseksi sinfoniaksi, joka syntyi satoja vuosia ennen länsimaisia vastaavia sävellyksiä. ”Vanhan Testamentin ylistysveisujen aiheista kanoni kehittyi vertauksia ja profeettallisia viittauksia käyttäen tunteeseen vetoavaksi ylistykseksi ja rukoukseksi, ja vähitellen se syrjäytti taidokkaaseen muotoon rakennetut kontaktit”. Kanonirunouden helmiä ovat mm. Andreas Kreettalaisen suuri katumuskanoni, jossa on 250 säettä, ja Johannes Damaskolaisen pääsiäiskanoni. (A.P. s. 70—71). Viimeksi mainittu ei ollut vain hymnografi, vaan myös teologi, erikoisesti ikonien puolustaja (Surakka 1950 s. 11), ja musiikkiteoreetikko. Hänen ansiostaan ortodoksisessa kirkossa kirkkolaulun perustana on vieläkin kahdeksansävelmistö eli oktoehos (Kirkinen 1953 s. 17). Hänen nimellään kulkevat myös hautaustilaisuuden ihanat valitusveisut (Surakka 1953 s. 107).

Jumala on elävä. Siksi ihminen ei voi esittää Jumalasta lopulista teologista määritelmää eikä runoa. Hän on pystyttänyt kuvansa luomakuntaan: ”Lihaa ja verta oleva ihminen, sellaisena

kuin hän elää, on Jumalan ikoni maailman temppelissä.” Ihmisen vääristymätön todellinen kuva on Jeesuksessa Kristuksessa. Jokainen historiallinen tilanne — siis myös jokainen kristitty runoilija kaikkina aikoina — yrittää sanoa Kristuksen mysteeriosta saman totuuden uudestaan omalla tavallaan. ”Tyylien vaihdellessa pysyy mittapuuna kuitenkin Kristus itse.” (Bahr s. 216–217.) Kristitty taiteilija kuten psalmin laulajakin tuntee Messias-kuninkaan ihannuuden: ”Sinä olet ihmislapsista ihanin, suloisuus on vuodatettu Sinun huulillesi” (Ps. 45: 3).

Taiteilijan henkilökohtainen tunnustus, confessio, hänen elämänsä Kristuksen seurakunnassa, on elintärkeä hänen taiteelleen, (Bahr s. 215).

Tämä pitää paikkansa erittäin hyvin nimenomaan Aari Surakan runotaiteeseen nähden. Siinä on voimakas tunnustuksen tuntu, ja pappina ja pappiseminaarin opettajana hänessä ja hänen runoissaan on voimakas seurakunnallinen näkemys, ja samalla niistä kuvastuu syvällinen persoonallinen elämänasenne, jolle ”Jumalan ajatuksen läsnäolon tunto vaelluksessamme” on — omien sanojensa mukaan — elävä todellisuus, (Surakka, yksityiskirje 9. 3. -75).

III ORTODOKSISUUDEN ILMENTYMIÄ AARI SURAKAN RUNOUESSA

A. Jumalanpalveluselämä ja kirkkojuhlat kirkollisen rytmin kuvastajina

Aari Surakka on ortodoksinen pappi. Runossa ”Tunnustus” (Jsy 25) hän kertoo ikävöineensä papiksi jo keskenkasvuisesta pojasta alkaen:

*Paimentaessani vieraita karjalaumoja
vieraissa metsissä ja suoniityillä
lapsuuteni tuskallisina vuosina
rakastin suopursujen suitsutustuoksua
niinkuin äitini,
joka oli kuollut
ennenkuin pursut kukkivat sinä keväänä.
Ja ikävöin olla pappi,
joka kohottaa alttarille tuoksuvan suitsutusmaljan*

Nyt olen saanut seisoa alttarillasi, Herra.

Papillinen elämäntyö näkyy voimakkaasti jo runojen nimistä. Lähes kaikki ortodoksisen kirkon jumalanpalvelukset — täydelliseen vuorokauden jumalanpalveluskiertoon kuuluu yhdeksän eri palvelusta — ovat niissä edustettuina: Ensimmäinen hetki (Jsy 1), Ehtoopalvelus (Jsy 2), Eukaristia (Jsy 3), Liturgia (Rul 35, Ani 43), Paastoliturgia (Ylo 8), Litania (Rul 33), Passio (Jsy 30), Vigilia (Ani 45), Aamukanoni (Ani 23), Litania lapsuuden maisemassa (Jsy 26), Karjalainen litania (Rul 44).

*Kaikki tuohukset ovat puhalletut sammuksiin
vain punainen liekki rukoilee
korkealla
Ristiinnaulitun uupuneen katseen alla,
värjyvä vavahteleva tuli:
yöllisen valvojan huokaus
tai murheen paljas haava.*

*Alhaalla syyskukkien keltaiset viuhkat,
pimeys aaltoaa niiden takana — —
” — kuvautukoon meissä Sinun kasvojesi valkeus”*

*On ensimmäinen hetki,
vielä ei ole aika auringon nousta.* (Jsy 1)

Liturgiasta, ortodoksisen kirkon tärkeimmästä jumalanpalveluksesta, jonka pyhintä osaa sanotaan Eukaristiaksi, on Surakan kokoelmissa useitakin runoja, kuten edellinen luettelokin osoittaa. Tavallisimmin toimitettava liturgia on Johannes Krysostomoksen kaavan mukainen, paastoaikana toimitetaan sekä Basileios Suuren että Gregorios Dialogin liturgiaa.

*Kysymykset murtuvat tuhat tuhatta kertaa.
Sydän autuaana neuvottomuudessansa
ja korvat rakkauden kutsulle kuuroina olleet
kädet askarrelleet ilossa katoavassa
ja huulet pohjattomasti saastutetut
tämän ihmeen elävät aina uudistavana:
miten serafin hehkuva hiili polttaa ja puhdistaa
sävel rukoillen kertoo näkyä taivaallista:
ovat kerubit salaisuuden vartijoina
Ja maallisten huolten taakka otetaan harteiltamme.* (Eukaristia, Jsy 3)

Andreas Kreettalaisen maailmankuulua katumuskanonia luetaan ortodoksisissa kirkkoissa vain suuren paaston aikana. Sen herättämistä vaikutelmista kertoo runo Katumuskanoni (Ylo 7).

Jumalanpalvelustekstien nimet näkyvät myös runojen nimissä: Psalmi (Ani 19, Ylo 43), Epistola (Ani 25) ja Evankeliumi (mirhankantajanaisten sunnuntaina, Ani 37). Jumalanpalveluksiin oleellisena kuuluva ektenia (=toistuva rukoussarja) kuvastuu taustalla runossa Miserere (Rul 15). Yhtä hyvin se voisi ilmaista hesykastista lakkaamatonta rukousta.

Kirkkovuosi suurine ja pienine juhlineen ja paastoon laskeutumisineen tulvahtaa Surakan runoissa esiin monimuotoisena ja kirkollista rytmiä selvästi kuvastelevana. Theophania (=Jumalan ilmestyminen Jordanilla, ns. vanha joulukokous) on ortodoksille hyvin näkyvä juhla. Silloin meilläkin toimitaan vesien pyhittäminen joko kirkkoissa tai leudolla ilmalla joskus luonnossa joen tai järven rannalla.

— —
Hiljainen alttari
kultainen risti vesimaljassa
pisarain helinässä — —

(Ylo 16)

— —
Päivänä Jordanin
kun huulin halkeilevin, janoisin
näin saapuu harhaileva ihminen,
myös näet sen —
Ja lempeänä pyhä kyyhkynen
tuo veteen armon taivaan virtojen.
— —

(Epifania, Ani s. 50)

Kun vesi on pyhitetty, kirkkoväki nauttii sitä ja ottaa sitä pulloissa koteihinsa Jordanin siunauksen konkreettisena osoituksena.

Samoin kuin he, jotka tulivat koskemaan Hänen viittansa tupsua, samoin kuin spitaalinen, joka huusi: Herra, jos tahdot, voit puhdistaa minut — Samoin kuin he täytämme mekin pullomme tällä siunatulla vedellä ja juomme sitä ja viemme sitä kotimme. Se on Hänen viittansa, se on Hänen kätensä, joka koskee meitä, ja kun kosketamme otsamme vedellä, kuulemme Hänen äänensä: Minä tahdon: puhdistu.
(Colliander s. 14, Elpis)

Pääsiäinen, ”juhlien juhla ja riemujen riemu”, ortodoksien suurin juhla on saanut runomuodon kaikissa Surakan neljässä runokokouksessa: Pääsiäinen (Jsy 11, Ylo 9, Rul 38, Rul 50, Rul 23, Ani 51, Rul 59) ja pääsiäisaiheisia (Rul 50 ja Jsy 1).

On pääsiäispäivä, kevät, taas sama uudelleen
vain vuodet vähenevät
matkalla päätökseen.

Elämä, tiedäthän
on Herran väkevän.

Tiedätkö, kuka lävisti sen käden lempeimmän?
(Koraali Rul 38, ks. liite Pääsiäislauantai)

On majani valoa täynnä,
se hohtaa vieläkin,
Hän on ollut lähelläni,
jota kaukaa etsin ja kaipasin

(Ani 51)

Mutta pääsiäisen iloon ja ylösnousemuksen riemuun päästään vain paaston ja katumuksen läpi kulkien. Tällä tiellä vietetään Ristinviikkoa (Jsy 27) ja monin tavoin eläydytään Kristuksen kärsimyksiin (kevätpassio Jsy 30, Ilo=Virposunnuntai Ylo 25, Pitkäperjantai Rul 13).

Ensimmäisiin kristillisiin juhliin kuuluu myös Taivaaseen astumisen juhla keväällä, josta runo ”Leipien siunaaminen” (Jsy 18) kertoo: ”Taivaaseen astumisen juhlaan käymme/ maan himertäisissä ensi silmuissaan — — siunatun nisunjyvän, joka multaan putoaa/ opettaa salli meille kuolemissa onni.”

B. Kirkolliset tavat

1. Esirukoukset vainajien puolesta ja tuohusten käyttö

Ortodoksisen uskon mukaiset kirkolliset näkemykset heijastuvat erittäin keskeisellä tavalla Aari Surakan runoudesta. Mm. kirkon viralliset dogmit opettavat, että ihmisen sielu joutuu kuoleman jälkeen käytyään ensin läpi yksityisen tuomion ns. välitilaan, joka ei ole lopullinen pelastus eikä lopullinen kadotus — muutoinhan viimeinen tuomio olisi tarpeeton. Kirkko opettaa, että lopulliseen tuomioon voidaan vaikuttaa vielä. (Padalka s. 302–303).

Tärkeimmäksi vaikutuskeinoksi katsotaan rakkauden täyttämät esirukoukset kuolleitten omaisten puolesta. Uskotaan — kun ”Jumala on rakkaus” (1. Joh. 4: 16; Padalka s. 118) — että Hän

ei voi olla kuuro rakastavien ihmisten pyyntöihin nähden. Rakkaus on nimittäin myös jumalanvaltakunnassa välttämätön ominaisuus, oikeastaan ainoa, jonka voimme viedä rajan yli. ”Ja kuitenkin/ ei sammu rakkaus. Maa-tähti eksyä voi radallaan, rakkauden kimallus/ Jumalan kämmenellä/ on iankaikkisesta iankaikkiseen” (Jsy 17). Usko Jumalan armahtavuuteen kuolleisiin nähden saa käytännön ilmauksen vuosittain toistuvissa erikoisissa muistojumalanpalveluksissa (litania, pannykida) vainajan kuolinpäivänä tai yleisinä muistelupäivinä, joita on neljästi vuodessa. Monissa Surakan runoissa tulee esiin tämä ortodoksisuuteen oleellisena kuuluva tapa, vieläpä vuodenaikakin ja onko muistelupäivä esim. keväällä, jolloin ”Öljymäen kaltainen/ on — — hautausmaa — — sen kuolinpäivän muiston/ tämä kirkkaus herättää — —” (Jsy 13), vai syksyllä jolloin sytyttäessämme tuohuksia kuolleiden päivänä ”krysanteemit kohmettavat kuparimaljakoissa hautausmaalla” (Jsy 31). Ja niin ”vainajien alttarilla/ palaa vaha tuoksu-ten ja haihtuen/ hiljaa loistaen/ kuin vuorisaarnan julistama rakkaus. — — Ei ole kuoleman pimeyttä, ei. Katso,/ rakkaus lepää sen yllä/ tuohusten väräjävinä säteinä.” (Rul 45).

Elossa olevien seurakuntalaisten tuohuksien sytyttämisestä näinä muistopäivinä puhutaan tuon tuostakin esim.: ”Nyt sytytämme jälleen tuohuksemme/ kuin ennenkin niin usein elämässä — —” (Rul 52), mutta toisaalta runoilija haikeana ja vetoavasti pyytää: ”Herra, katso siihen,/ että kuolleiden kädet eivät sytytä kynttilää,/ — — eivät voi lausua nimeä/ jota kerran rakastivat rukouksissaan” (Jsy 26). Runossa ”Kaikkien pyhien sunnuntaina” runoilija näkee sielunsa silmin valtaisan näyn: ”Joukot taivaan/ liekkejä kantavat myös käsissään/ — — ja kaikki pienet kynttilät,/ näin liekehtineet vuossatain mennen — — nyt syttyisivät vielä uudelleen/ ja puhuisivat lämmöllänsä meille — —” (Rul 53).

2. Suitsutus ja polvistuminen

Paitsi kynttilöiden sytyttäminen näissä esirukoustilaisuuksissa — niinkuin yleensäkin jumalanpalveluksissa — yhtä oleellisena niihin kuuluu myös suitsutus. Suitsuttaminen on idän uskonnoissa ikivanha rukoustapa, ja Karjalassakin on ollut käytössä kotien suitsuttaminen, samoin arkku ”luadanoitiin” suitsuttaen, ennen kuin vainajia siihen asetettiin. Aineena siinä käytetään hienoimpia pikalaatuja, joiden tuoksu on todettu terveyttä edistäväksi. Palaessaan pihka muodostaa sinisen leijailevan pilven, jonka liikehdinnän pitäisi symbolisoida rukouksen leijailua Jumalan istuimen eteen, niinkuin Ilmestyskirjassakin kuvataan. (Ilm. 8: 2—4).

*Ja sininen suitsutuspilvi
ja silmut pensaissa ne laulun rytmissä kurkoittivat
päin taivaan ovea*

(Jsy 13).

Suitsuttamisesta Surakka puhuu monissa muissakin runoissa, esim. jo mainitussa ”Tunnustus”-runossa (Jsy 25). Paitsi rukousta suitsutus kuvaa myös Pyhän Hengen läsnä oloa luomisen ajan maailmassa (1. Moos. 1: 2 ja Ani 45) ja kirkossa ensimmäisen helluntain jälkeisestä ajasta Kristuksen toiseen tulemiseen asti. ”Minä olen lähettävä teille toisen puolustajan, Pyhän Hengen, olemaan teidän kanssanne joka päivä maailman loppuun asti.” (Joh. 14: 6; Malinovski s. 512—520).

Toinen vanha itämainen rukoustapa, polvistuminen, on myös käytössä ortodoksisissa kirkossa. Erikoisesti suuren paaston katumusaikana — seitsemän viikon jakso ennen pääsiäistä — polvistutaan usein maahan asti nöyryyden ja katumuksen osoitukseksi. Runo ”Palaaminen” (Jsy 27) kertoo ristinviiikon polvistumisen ajasta. ”On ristin-viikko/ katumuksen ja kasvoilleen lankeamisen aika — —.” Jokaisessa liturgiassa on kohtia, jolloin suositellaan polvistumista. Vastakohtana ”kasvoilleen lankeamisen ajalle” on pääsiäisen juhla-aika aina helluntaihin asti, jolloin kirkossa ei polvistuta lainkaan sen riemun tähden, että ”Anteeksiantamus on noussut ylös kuolleista” (eräästä jumalanpalvelusveisusta).

C. Pyhät ihmiset ja heidän ikoniensa kunnioittaminen

Ikoni mainitaan monissa Surakan runoissa. Puhutaan rukouslampun sytyttämisestä ikonin eteen (Rul 21, Jsy 8), mutta vielä useammin Surakka käyttelee henkilöikonien nimiä, kuin niihin kuvatut pyhät ihmiset olisivat kirkossa muun seurakuntaväen keskuudessa tai edessä omalla paikallaan ikonostaasissa (=kuvaseinässä). Hän puhuu ikoneihin kuvatuista pyhistä kuin tutuista ja läheisistä ikään — ja tuttujan ne oman kirkon ikonit ovatkin ahkeralle ja aktiiviselle kirkkoväelle. Näin vilahtavat kotoisesti esiin ”Pyhä Panteleimon muinaisessa nurkassaan”, Pyhä Nikolaos, jolta kysytään tuttavallisesti mielipidettä: ”Mitä sanot, pyhä Nikolaos?” (Sininen kirkko Ylo 44 ja Litanian lapsuuden maisemassa Jsy 26).

*Sinisessä kirkossa sotilaspyhimys
tuntee kuoleamisen salaisuuden
parantajamarttyyri armon runsauden
ikonin piispa siunauksen mittaamattomuuden.
Herra, katso siihen, että he ovat uskolliset.*

(Jsy 26).

Lapsuusvuosina kirjoittaja sai kulkea pääsiäiskulkueessa "liehuvien horugvien (=kirkkolippujen) suojassa ja suorastaan Joosefin ja Nikodeemuksen seurassa — hehän hautasivat Kristuksen ruumiin (Sininen kirkko, Ylo 44).

Joskus runo ottaa oikeuden saarnata vuosituhatkaisen kilvoittelijan tai kirkkoisän suulla ("Epitafi" Dimitri Rostovilaisen haudalla tai "Basileios saarnaa nuorille").

"Näetkö, lapseni, luolani on synkkä ja ahdas."

*Ja niin ei ole muuta tietä,
vain ahdistus Kristuksen tähden,
nöyrien ja köyhien autuas osa. (Peregrinaatio II, Jsy 32.*

Ortodoksisuuteen olennaisena kuuluva kilvoitteluperinne on näin selvästi esillä Surakan runoissa. Edellinen runo toi mieleen ajatuksia Kievin luolaluostarin maanalaisilla käytävillä liikkuneensa. Runossa "Athos" runoilija luo mielikuvan katkeamattoman tuhatvuotisen rukouksen maisemasta, jossa

— —
*rotkoissa luolissa maakuopissa
avaruuden partailla, syvyyksien yllä riippuvissa majoissa
pyritään aamulla, ehtoolla, keskiyöllä
kohti luomatonta valoa, yhtymistä siihen,
missä Henki anoo sanomattomin huokauksin (Ylo 40)*
— —

Varsinkin runoihin "Kaikkien murheellisten ilo" ja "Herran äidin hauta" sopii toteamus: "runo on sanallinen ikoni", koska ne kumpikin ovat kuin kuvaus samannimisestä ikonista. Edellinen kertoo, miten me kaikissa kohtaloissamme voimme rientää Jumalan Äidin suojeluksen: "Sinun armosi turviin me pakenemme, oi Jumalan äiti", vaikka Maria uinahtaakin Uspenie-ikonin pilvivuoteella jossakin toisessa kirkossa. Uskovaiset kunnioittavat hänen erikoista poistumistaan tästä maailmasta. Maria tiesi nimittäin etukäteen kuolemansa. Epäkanonisen Jaakobin evankeliumin mukaan Maria valmistautui huolella ja rukoillen maailmasta eroamiseen. Pyhän Hengen vaikutuksesta opetuslapset kokoontuivat tähän jäähyväishetkeen — paitsi aina myöhästelevä Tuomas. ("Kaikkien murheellisten ilo" on sekä ikonin että runon nimenä.) Peregrinaatiossa (Jsy 32) on havaittavissa kuuluisien pyhittäjäisien kunnioituksen henkeä ja seuraamisen halua. Kiitollisuus, jota Surakka kokee liikkeessaan eksyttävissä maanalaisissa käytävissä tuohusliekit kädessään, on kuin "Ukrainan peltojen unikko, pieni, hehkuvan hiilen kaltainen — —"

IV LOPPUTOTEAMUKSIA

Kirjassaan "Taide ja kristinusko" H.-E. Bahr toteaa, että taide ja uskonto luovat samat subjektiiviset tilat. Jos uskonnon tarkoitus on ihmisen eksistenssitunnon ristiriitaisuuden laukaiseminen uskossa "armolliseen Jumalaan", niin taiteen tarkoitus on sielunrauha. Näiden elämysten välillä ei ole jyrkkää rajaa, sama objekti voidaan kokea sekä esteettisesti että uskonnollisesti, jos siinä on mukana — sekä uskonnollisen että esteettisen kaipauksen käyttövoimaa: äärettömän vetovoimaa. (Bahr s. 34–35).

Surakan runoissa esteettinen ja uskonnollinen kokemus ovat lähellä toisiaan, jopa voi sanoa, että ne ovat toinen toisiinsa sekoittuneet. Kokemus voi myös alkaa esteettisenä hurmiona ja huipentua syvälliseksi uskonelämykseksi.

*Samoin kuin sinun on kohdattava kuolema yksin
ja yksin kohdattava Jumalasi
niin on myös yksin tajuttava kauneus,
oleanderipuun tuoksu
tai aurinkoon pyrkivä sypressin latva
katsottava yksin meren ja taivaan arvoitukseen
niinkuin Sfinksi murskatuin kasvoin
huimaavan kuilun kielekkeellä*

Eikä mitään ole peljättävää.

(Jsy 33)

Suomen ortodoksisuutta on 1600-luvulta alkaen rasittanut diaspora-asema toisuskoisten keskellä, mikä tietenkin jossain määrin värittää ortodoksisuuden vivahteita maassamme. Kuitenkin on ilolla todettava, ettei ortodoksisuus ole menettänyt mitään oleellista aspektia täällä Pohjan perukoilla. Kokonaisuus kuvastuu pisarassa. Ulkonaisesti vaatimattoman näköisissä Aari Surakan runokokoelmissa tulvahtaa vastaan ortodoksian moniulotteinen rikkaus. Asenteiden nurinkuruus ja ennakkoluulot ovat estäneet ortodoksia-tietoisuuden leviämisen enemmistön keskuuteen. Vasta viime aikoina, kun ortodoksisuus on koettu tärkeäksi tekijäksi maailmanlaajuisessa ekumeniassa, on alettu Suomessakin hitaasti huomata, että tähän alkuperäiseen idän ortodoksiaan on mahdollisuus tutustua omalla maaperällä ja varsinkin itäsuomalaisessa maisemassa. Aari Surakan runot voivat olla erinomaisena oppaana tutkimusmatkalla ortodoksiseen uskonelämään.

LÄHDELUETTELO

- A.P. = Arkkipiispa Paavali, Ortodoksinen kirkkorunous ja liturginen laulu. Eripainos teoksesta Pentti Lempiäinen — T. I. Haapalainen, Virsiavain.
 Bahr = H.-E. Bahr, Taide ja kristinusko. Pieksämäki 1970.
 Colliander = Tito Colliander, Epifania. Juhlakirja Elpis. Toim. P. Kontkanen, E. Piironen, A. Surakka. Pieksämäki 1953.
 Euhologion = Euhologion, Pyhien toimitusten käsikirja. Ortodoksisen kirjallisuuden julkaisuneuvosto. Pieksämäki 1974.
 Hopko, Thomas, Ortodoksinen usko, uskonoppi. Helsinki 1975.
 Kirkinen = Heikki Kirkinen, Ortodoksisen resitatiivin taiteellisista ilmaisukeinoista. Juhlakirja Elpis. Pieksämäki 1953.
 Kirkinen — Railas = Kirkinen — Railas, Ortodoksisen kirkon historia. Kuopio 1963.
 Liturgia = Liturgia, Suomen ortodoksisen kirkon liturgian sävelmistö ja vaihtuvat veisut. Pieksämäki 1954.
 Mattila, Pekka, Lyriikan avainsanoja. Rauma 1953.
 Monola = Tuovi Monola, Ortodoksisuuden ilmauksia Aari Surakan, Helvi Hämäläisen ja Boris Pasternakin runoudessa. Ortodoksia 19. Helsinki 1969.
 Kinnunen, Aarne, Esteettisestä elämäksestä. Porvoo 1969.
 Kirstinä, Väinö, Runo ja tulkinta. Tapiola 1971.
 Kupiainen, Unto, Lyhyt runousoppi. Porvoo 1952.
 Ortodoksia = Ortodoksisten pappien liiton ja Helsingin yliopiston ortodoksisen laitoksen julkaisu. Helsinki 1969.
 Pädalka = Dimitri Pädalka, Ortodoksisen kirkon uskonoppi. Kuopio 1941.
 Surakka 1950 = Aari Surakka, Ortodoksinen ikoni. Kuopio.
 Surakka 1953 = Aari Surakka, Johannes Damaskolaisen valitusvirreilmät. Elpis. Pieksämäki.
 Surakka 1959 = Aari Surakka, Patrologia, johdanto kirkon isien kirjoituksiin ja niihin sisältyvään oppiin. Pieksämäki.
 Rul = A. Surakka, Rukouslamppu. Helsinki 1943.
 Ani = A. Surakka, Aamukanooni. Helsinki 1950.
 Jsy = A. Surakka, Jumalan siunaus yksinäisyydessä. Porvoo 1961.
 Ylo = A. Surakka, Yksinkertainen ilo, Keuruu 1974.
 Surakka 1975 = A. Surakka, yksityiskirje A-M. P.
 Tarvasaho 1973 = Dimitri Tarvasaho, Ortodoksisen kirkon pyhät toimitukset. Kuopio 1973.
 Tolstoi, Leo, Mitä on taide? Suomennos, Porvoo 1898.
 Vainionpää, Marja-Leena, Kirjallisuustieteen perusteita. Porvoo 1974.
 Vigilia = Sunnuntaivigilia kahdeksansävelmistöineen. Pieksämäki 1957.

LIITTEET

Kaikkien pyhien sunnuntaina

*Nyt sytytämme jälleen tuohuksen
 kuin ennenkin niin usein elämässä,
 kun murheen taikka riemun tuntien
 vaivuimme kammioimme hämärässä
 edessä Herran pyhään nöyryyteen
 tuntien syvimpämme vapautuvan
 taas pienen liekin ihmehohteeseen,
 tuon puhtaan rakkautemme vertauskuvan.*

*Taas sytytämme tulen kynttilään.
 Tuntemme hengessämme: joukot taivaan
 liekkejä kantavat myös käsissään
 ja katsoessaan ajan laakson vaivaan
 näkevät meidät kaikki joukossaan,
 kulkijat saman taivaan armon alla
 kuin he; ja rohkaisevat voittamaan
 Pyhimmän ristin valoon viittaamalla.*

*Ja on kuin kaikki pienet kynttilät,
 näin liekehtineet vuosisatain mennen,
 ne, joita onnelliset, kärsivät
 kantoivat rukouksin meitä ennen,
 nyt syttyisivät vielä uudelleen
 ja puhuisivat lämmöllänsä meille
 tään saarnan sydäimestä sydämeen,
 elämän kovuudessa kylmenneille:*

*Kuin medenvaha, savu haihtuva,
 niin viha katoaa ja kauneus mainen.
 Ja kaikki, minkä teimme tomusta
 on kerran vanhan, hauraan vaatteen lainen.
 Vaan minkä rakastimme vuoksi sen,
 kun Isän rakkaus meille ensin antaa,
 se kestää yli ajan vaihteiden,
 sen ikuisuuden virta valoon kantaa.*

(Rul 52)

Liekki

— —

Kenties on parhainta, mitä sinulle annoin
se, josta et tiennyt, jota nähnyt et.
Kun hiljaisena asetin rukousliekin
Hänen kasvojensa alle, joka kulkumme valvoo.
Kädet syntiset eivät kohoa syvyyksistä.
Mutta rukous, jossa rakkaus hengittää,
käy puhtaana avaruuksien syväin halki
ja tähtesi enkeleihin vetoaa.

Ja katso, kun minua ei ole enää täällä,
kun muistoni hauras aikaan uppoaa,
he kutsuvat sinua hellästi väsymättä.
Sillä liekkiä ei voi aika, ei kuolema sammuttaa.

(Ani 14)

Kevätmessu

Kun Öljymäen kaltainen
on keväällä hautausmaa,
helatorstain pilvet enkeleitten
siipiä muistuttaa,
sen kuolinpäivän muiston
tämä kirkkaus herättää,
sillä pilvien valo sama on
muu vaikka häviää.

Eräs pieni peipponen haudalla
ja orava lähipuun
ovat pappia odottamassa
rukousmuisteluun.
Ja sininen suitsutuspilvi
ja silmut pensaissa
ne laulun rytmissä kurkoittuvat
päin taivaan ovea.

Tämä orava liehuhäntä
ja pieni peipponen
— joka lukkarin virkaa toimittaa —
nämä kuulevat hämmästyen:
papin ääni litaniassa
niin kummasti särkyyhän
kevät vaikka tästäkin kummusta
on tehnyt vihreän.

(Jsy 13)

Pääsiäislauantai

Jos olet rukoillut tyhjentymistä,
jos olet mullan tavoin
odottava ja sateen armolle avoin,

tuonelan syvyyksistä,
ääriltä kaikkien taivaitten,
syvyydestä, omasta sydäimestäsi
pääsiäisen elävöittävä käsi,
pääsiäisen kaiken-murtava sana
lankeaa ylitsesi autuuttavana
niinkuin sade kaiken uudistaen:
rauha, rauha, rauha;

jos olet sateen armolle avoin
mullan tavoin.

(Jsy 11)

Pyhän Haudan kirkko

Miksi etsiä elävää kuolleitten joukosta!
Tämä hauta on meissä:
kärsimys Hänen tunnustajissaan

kärsimys vastustajissaan
sillä elämän katoamattomuuteen on ihminen puettu
ja siinä on ihminen Hänen todistajansa.

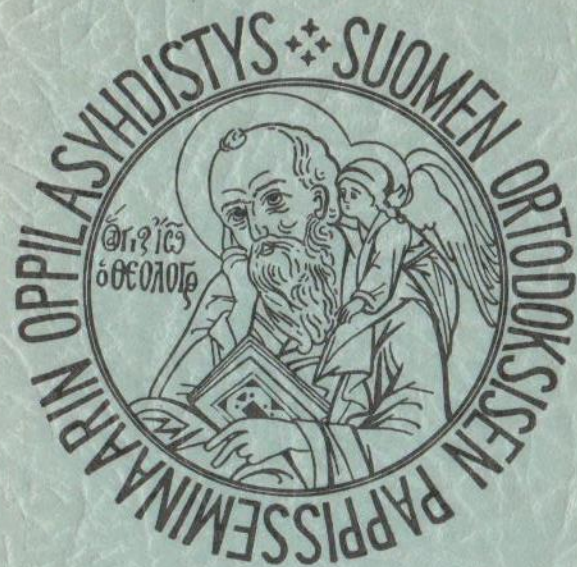
Ei hän ole täällä
kallisarvoisten lamppujen, suitsutuksen,
kullan, marmorin keskellä.

Tyhjän Haudan todistus on kaikkialla
ja Hänen elämänsä
Salmin vaimon rukoustuohuksessa vainajain tähden
ja lapsessa joka avaa viattomat huulet

pyhän kalkin ruualle.

Mutta on tullava enkelin kappeliin
tällaisena päivänä
kun räntäsateen kevätkylmässä punertuvat silmut
ja koettava sana:
Menkää, menkää kiiruusti Galilean tielle!

(Ylo 39)

ISBN 951-837-001-X